

בארה של תורה

מאוצרותיו של הרב ראובן גולן שליט"א
מח"ס "בארה של תורה", "ריבד הזהב" על הל' שבת, ו"לפלגות ראובן" על הל' פסח ויו"ט

העלון יו"ל ע"י מוסדות "דרכי תורה" - רחובות

לע"נ יחיאל בן סעדיה שעירי ז"ל | גליה בת עובדיה אהרוני ע"ה
אריאלה חיה בת אהובה רוזנפלד ע"ה | אביבה בת שושנה ישראלי ע"ה

גליזין 955

פרשת
בראשית

דוא"ל להערות
ורשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com
051-8410805

לא טוב היות האדם לבדו: סוד כוחה ועוצמתה של אשת חיל

כאשר התורה מספרת לנו על בריאתו של אדם הראשון, נאמר: "לא טוב היות האדם לבדו" (בראשית ב, ז). ומבאר הגר"ש אלישיב בספר 'דברי אגודה': הפירוש אינו רק שחסר לאדם בן-זוג ללחיותו האישית, אלא שלא טוב בשביל כל הבריאה שהאדם יהיה לבדו.

בכל עבודה רוחנית האדם זקוק לעזר כנגדו. חז"ל מגלים במסכת ברכות (ז ע"א) את גודל זכותן של נשים: "נשים במאי זכיין? באקרוי בנייהו לבי כנישתא ובאתנוי גבריהו בי רבנן, ונטרין לגבריהו עד דאתו מבי רבנן". ההצלחה הרוחנית של הבית, חינוך הילדים, והיכולת של האיש לשקוד על תורתו – כולם נשענים על שותפות קדושה זו, שבה האשה היא העוגן והרוח החיה.

את העוצמה הזו רואים אנו כבר בשורה ההיסטוריה של אבות האומה. בגמרא במסכת בבא בתרא (צא ע"א) מבואר ייחוסם של ענקי עולם ושל צורדים: אמו של אברהם אבינו נקראה אמתלאי בת כרנבו, ואילו אמו של המן הרשע נקראה אמתלאי בת עורבתא.

אברהם אבינו מסר את נפשו נגד עבודה זרה והשליט את אמונת ייחוד ה' בעולם. אומר הגר"ש אלישיב: אילו אמו הייתה "בת עורבתא" – עוף טמא הנוטע אכזריות ומידות נשחיתות על תלמי לבבו של הילד – מי יודע היכן היה היום האור הגדול של אברהם? אך אמו הייתה "בת כרנבו" (כרים מצאן תמימה) – אשה זכה וטהורה, שרצתה לראות בבנה בן תמים, וחינכה אותו למידות טובות עוד מנעוריו.

כמו כן, התורה מעידה על האדם קרא שם אשתו חוה: "כי היא היתה אם כל חי" (בראשית ג, כ). אדם הראשון לא נקרא "אב העולם", שכן כדי להיות אב לכל העולם נדרשת יגיעה עצומה ומסירות נפש כפי שעשה אברהם אבינו שעמל והגיע לכך. לעומת זאת, האשה באופן טבעי היא "אם כל חי". בידה הנאמנה נמסר כל עתיד הדור, ובידה להטות את הלבבות אל הטוב, להקים ולחנך את הדורות לפי הצביון והרוח שהיא יוצקת לתוך הבית.

רעיון זה מתבאר בדברי חז"ל (ברכות ג ע"א) על שלוש משמרות הלילה, שבהן הקב"ה שואג כארי על חורבן בית המקדש. המשמרת השלישית והאחרונה, המסמלת את סוף ליל הגלות הארוך, מתאפיינת בשני סימנים מופלאים: "תינוק יונק משדי אמו, ואשה מספרת עם בעלה".

תינוק יונק משדי אמו: ההשפעה הרוחנית והחינוכית הראשונה על התינוק נמסרת לגמרי לידי האם המזינה אותו לא רק לחם חלב, אלא יראת שמים וטהרת לב.

אשה מספרת עם בעלה: שימו לב לדיוק הלשון הנפלא – לא הבעל מספר עם האשה, אלא האשה מספרת עם בעלה. לאשה יש כוח השפעה עצום לכוון את הבית, ללמד את האיש איך להיות נכון, ולקבוע את צביונם הרוחני של החיים המשותפים מתוך חכמת הנשים.

ועל כן התורה מלמדת שהאדם זקוק ל"עזר כנגדו" לא רק כדי שלא יהיה בודד, אלא כדי שיוכל להגיע למקום שאליו לבדו לא היה מגיע.

האם נמצאת בנקודת ההתחלה של חייו של הילד. היא אינה רק מביאה אותו לעולם; היא מעניקה לו את הצביון שבו יפגוש את העולם. היא יוצקת לתוך נפשו את ההסתכלות על החיים.

חשוב להעניק לילד הרבה ידע, אבל קודם כל צריך להעניק לו לב. חשוב ללמד אותו מה מותר ומה אסור, אבל קודם כל צריך לגרום לו לאהוב את הטוב.

חשוב לומר לו שצריך להתפלל, ללמוד ולכבד תלמידי חכמים, אבל כאשר הילד רואה בבית את היחס של הוריו לתורה – הוא לומד משדו עמוק הרבה יותר ממילים.

זהו אולי אחד התפקידים הגדולים ביותר שהוטל על האשה: לא רק לגדל ילדים, אלא לעצב את האדם שדם עתידים להיות.

וכאשר מבינים זאת, מקבלים מבט חדש על תפקיד האשה.

היא אינה עומדת בצד של בנין והתורה – היא שותפה בבניין.

היא אינה רק מגדלת את הדור הבא – היא מעצבת אותו.

היא אינה רק חיה בתוך הבית – היא יוצרת את האקלים הרוחני של הבית.

בן ידמו וזקן בקומתו

במסכת חולין (ס ע"א) דרשו חז"ל "כל מעשה בראשית בקומתו נברא, לדעת נברא, בצביונם נברא, שנאמר: 'ויכולו השמים והארץ וכל צבאם' – אל תקרי צבאם אלא צביונם."

ומבואר שכל הנבראים לא נבראו בתחילת דרכם כשהם קטנים ורק לאחר מכן גדלו, אלא הקב"ה ברא מלכתחילה בקומתם ובצורתם השלמה. נמצא, למשל, שהשור הראשון שנברא לא היה עגל קטן שהלך וגדל, אלא נברא מיד כשור גדול.

לאור זאת יש לחקור חקירה מעניינת:

כבש בשנתו הראשונה נקרא כבש, ואילו בשנתו השנייה הוא נקרא איל. אם כן, כאשר נברא כבש בבדיאת העולם "בקומתו" – דהיינו בגודלו המלא, בגודל איל – מה היה דינו? האם דינו ככבש, שהרי זה עתה נברא ועדיין לא עברה עליו שנה, או שמא דינו כאיל, שהרי מבחינת גודלו וצורתו הוא כבר איל?

לחקירה זו עשויה להיות נפקא מינה גדולה: קרבן פסח וקרבן תמיד צריכים להיות כבש בשנתו הראשונה. אם הכבש הראשון נברא כבר בגודלו של איל, האם ניתן היה להקריבו כרין כבש בתוך שנתו הראשונה, שהרי בפועל רק עתה נברא, או שמא דינו כאיל, מאחר שנברא כבר בקומתו השלמה?

ברומה לכך, חז"ל (סנהדרין סה ע"ב) מספרים על רב חנינא דרב אושעיא שהיו עוסקים בכל ערב שבת בספר יצירה, ובאמצעותו היו בוראים עגל משולש ואוכלים אותו. ויש לזכור, אם היו בוראים בהמה שכבר הגיעה לגודלו של איל – האם דינה ככבש, כיון שזה עתה נוצרה, או כאיל, כיון שנבראה מלכתחילה בגודלו של איל?

בספר 'שומר אמת' לרבי מאיר שצ"ל הביא ראייה מדברי הגמרא בעבודה זרה (ח ע"א), שם חז"ל מספרים שביום שנברא אדם הראשון, לאחר ששקעה החמה, הוא חשב שהעולם עומד לחזור לתוהו ובוהו בגלל חטאו. הוא ישב בתענית ובכה כל הלילה, אך כשעלה עמוד השחר וראה שהאדמה חיה והתעורר ואמר "מנהגו של עולם הוא", ומיד עמד ודקריב שור "שקדניו קודמות לפרסותיו".

שור זה היה השור הראשון בבדיאה, ויצא מן האדמה בששת ימי בראשית

יחיאל בן נסים ושושנה
כוכבי ז"ל

מרים בת יצחק ע"ה
רפאל שרגא פייבל בן יונתן ז"ל

סעדיה בן אברהם קראוני ז"ל
שמחה בת אסתר ע"ה

בנימין בן סלחה קומה ז"ל
שלמה בן יפת גרסי ז"ל

מיכאל בן יעל זמזאד בן חמו ז"ל
אברהם בן יונתן גרין ז"ל

ל י ע י ל ו י נ ש מ ת

כשראשו – וקדניו בראשו – יצאו תחילה מן האדמה, ורק לאחר מכן יצאו רגליו ופרסותיו.

ולכאורה הדבר תמוז: הרי הבהמות נבראו ביום השישי, אותו יום שבו נברא אדם הראשון. ואם אדם הראשון הקדיש את הקרבן כבר באותו יום, נמצא שהשודש הקדיש היה עדיין בן יומו, וכיצד אם כן היה ניתן להקדישו, והרי נאמר (ויקרא כב, כז): "והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ידצה לקרבן אשה לה?"

וביאר מרן הגרי"ז שיתכן לומר שאין כאן דין מחוסר זמן, משום שהבהמה נבראה כבר במעמד של פר. שדרי פר הוא בהמה בת שנתים לפחות, וכפי שכתבו הר"ש והרע"ב (פרה א, ב). ממילא, מאחר שנבראה מלכתחילה כפר, דינה כפר, ולא כבהמה צעירה שזה עתה נולדה.

ומעתה יש לומר יסוד נפלא: הגיל ההלכתי של הנברא אינו בהכרח נקבע לפי הזמן שחלף מאז בריאתו, אלא לפי המעמד שבו נברא.

אם הקב"ה ברא בהמה כשהיא כבר בגדר "פר" – דינה כפר, אף שביום בריאתה עדיין לא עבר עליה אפילו יום אחד. ואם כן, הוא הדין בכבש שנברא מלכתחילה בקומתו של איל: מאחר שנברא בצורתו ובמעמדו של איל, יש מקום לומר שדינו כאיל, ולא ככבש בן יומו.

סוד ה'מצבר' של הבריאה: תגליתו המרעישת של ה"אור החיים" הקדוש

חז"ל הקדושים במסכת שבת (קט"ז ע"ב) השמיעונו מאמר מפעים: "כל המתפלל בערב שבת ואומר 'ויכול' – מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית".

דברים אלו מעוררים תמיהה עצומה, אותה מקשה רבנו ה"אור החיים" הקדוש: הכיצד יתכן שאדם בשד ודם יעשה "שותף" למעשה הבריאה? והלא בריאת העולם נשלמה והסתיימה זה מכבר לפני אלפי שנים! וכי שייך להיעשות "שותף" בבניין שכבר נבנה ונגמר עד תומו?

יתרה מזו – אם רצו חז"ל להפליג בשכר המקדש, מדוע נקטו דווקא הגדרה כה מרוחקת לכת שנעשה "שותף למעשה בראשית", ולא הבטיחו לו אריכות ימים, עושר, כבוד וחיי עולם הבא?

מבאר ה"אור החיים" הקדוש יסוד עמוק ומופלא בגני הבריאה:

במעשה בראשית לא הטביע הבורא יתברך בעולם כוח חיים בלתי מוגבל. הבריאה כולה נבראה עם "מצבר אנרגיה" רוחני המספיק לששת ימי המעשה בלבד!

אלו היה הזמן מתקדם ללא שבת – כעבור ששת ימים היה העולם כלה, מתרוקן מחיותו וחוור ברגע אחד לתהו ובהו מוחלט, והיה על הבורא לברוא אותו מחדש "יש מאין". אולם בחסדו הגדול ובחכמתו העליונה, תיקן הקב"ה בעולמו את יום השבת. השבת איננה רק יום מנוחה מעבודה פיזית, אלא היא תחנת הכוח של היקום. ביום השבת חוזר הקב"ה ומזרים 'נפש' רוח חיים חדשה לכללות העולמות, כוח שמספיק ומחזיק את הבריאה על עומדה בדיוק לששת הימים הבאים. וכן חוזר חלילה – שבת אחר שבת, העולם מתמלא מחדש בכוח קיום.

אך האדם נעשה שותף? כאן מגיע חידושו המרעיש של ה"אור החיים": מציאות השבת והשפעת החיות שלה בעולם תלויות לחלוטין בשמירתה על ידי האדם! אם חלילה אין מי שישמור ויקדש את השבת – אין השבת פועלת את פעולתה, וממילא אין כוח שיחזיק את העולם בששת הימים הבאים.

נמצא אפוא, שיהודי שעומד לביל שבת, מקדש ומשמר את השבת כהלכתה – הוא זה שמפעיל את צינור החיים של היקום. הקב"ה ברא את ששת הימים הראשונים, והאדם בשמירת השבת מאפשר לעולם להמשיך ולהתקיים שבוע נוסף.

אין זו הגזמה ולא מליצה, זהו דין וצדק גמור: הוא שותף אמיתי לקיום מעשה בראשית!

מוסיף ה"אור החיים" ומגלה, שמיום שנברא אדם הראשון לא חסר העולם מעולם שומר שבת שיעמיד את הבריאה: מאדם הראשון, דרך שת, מנושלה, נח, שם, אבות האומה, ועד עם ישראל כולו שלא פסק מלשמור שבת – אפילו בעומק שעבוד מצרים.

כאשר יהודי ניגש אל שולחן השבת, לבוש בבגדי חג, ועומד לאחוז בכוס

הקידוש – עליו להתבונן לדגע בגדול המעמד: הוא אינו סועד סעודה שגרתית של סוף שבוע, ואף לא רק מקיים מצווה פרטית. באותו רגע הוא מחזיק בידיו את המפתח לקיומו של העולם כולו!

בכל זמירות מחילול שבת, בכל התענוגות על השבת, ובכל מילה של קידוש ותפילה – אנו מזרימים חמץ וחיות לכל הבריאה כולה לששת הימים הבאים. ההכרה הזו נוסכת בנו רוממות עצומה ואחריות קדושה: לחוש עד כמה יקרה כל דקה של שבת, לשמור על קדושתה בדיוק ובשמחה, ולרעת שבזכותנו – העולם ממשיך לעמוד.

הבערה פנימית או חקקי חיצוני? עומק הקרבן של הבל

התורה הקדושה מעידה על הקרבתו של קין והבל: "וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעה". ועל כך מעורר המדרש (למפרג (בספרו "גבורות ה'"), בדרוש לשבת הגדול) קושיא עצומה: הרי הבטיח שלמה המלך ע"ה בחכמתו: "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (קהלת ה, ה)! אם הבל עסק במצווה כה נעלה של הבאת קרבן לה', חכה שתורד אש ותקבל את מנחתו, כיצד אידע לו אסון נודא שכזה מיד לאחר מכן?

מבאר המדרש ל יסוד רוחני אדיר:

התורה מדייקת בלשונו: "והבל הביא גם הוא". מדוע הוצרך הכתוב להדגיש "גם הוא"? אלא ללמדנו, שהבל לא התעורר להקריב מעצמו! קין היה הראשון שיזם, חשב ופעל להביא מנחה לה'. הבל ראה את מעשה אחיו, ורק אז "הצטרף לגל" והביא "גם הוא". לא הייתה כאן יחמה עצמית, לא בעידה פנימית, ולא התאמצות שנבעה מעומק נשמתו.

ממשיך המדרש ל ומלמד: כל יסוד אמיתי נבנה על עצמו, ואינו נבנה על זולתו.

מעשה של מצווה שנעשה אך ורק בחיקוי, או מפני "שדאיתי את חברי עושה" – אין לו שורש ויסוד פנימי בנפש האדם. הוא תלוי באחרים, ולכן אין לו קיום אמיתי; הוא בבחינת "הבל" כשמו של הבל.

כיון שלא הייתה כאן עשייה הנובעת מעצמיות ומכוונת לבו הטהורה, לא נכנס הבל תחת ההגדרה השלמה של "שומר מצוה" שזוכה להגנה המוחלטת של "לא ידע דבר רע".

מסופר על אחד מגדולי החסידות, שבא לפניו אברך וביקש הדרכה בעבודת השם.

אמר לו האברך: "רבי, אני רואה את שכני בבית המדרש – כיצד הוא עומד שעות בתפילה, מתלהב ובוכה בדמעות שליש. כשדאיתי זאת, התעוררתי גם אני, נעמדתי לידו וניסיתי להתפלל בדיוק כמוהו, אך הרגשתי ריקנות גדולה בתוכי, וכעבור יומיים כבה הכל".

חיך אליו הרבי ואמר לו:

"אמשיל לך משל: אדם ההולך בלילה קר וחשוך, ורואה ממרחק מדורה בוערת ומחממת. הוא מתקרב אליה ונרגע מחומה. אך מה יקרה כאשר יתרוקן מהמדורה? ישוב אליו הקור מיד, כי החום לא היה שלו!

אבל אם ייקח גזלת אחת, יביא אותה אל ביתו, יניח עליה עצים וינשוף בה עד שתעלה שלהבת – יהיה לו חום תמידי בביתו.

מעשהו של חברך טוב כדי לעורר אותך לקנאת סופרים, אך אינך יכול לחיות מ'האש שלו'. עליך למצוא את הנקודה העצמית שלך, את הכוונה הפנימית שלך, ולבנות ממנה את עבודת ה' שלך – רק בניין שנבנה מתוכך יחזיק מעמד".

מדברי המדרש ל' אנו לומדים לקח עמוק לחיי היומיום:

אל תהיה "גם הוא": פעמים רבות אנו מקיימים מצוות, קובעים עתים לתורה או נוהגים צדקה מתוך דרגל, שגרה חברתית או כי "כולם עושים כך". מעשים אלו אמנם בדרכים, אך חסר בהם הלב.

עלינו ליצוק כוונה אישית: לפני כל מעשה טוב, תפילה או לימוד – נקדיש כמה שניות של מחשבה: "מדוע אני עושה זאת? הרי אני עושה זאת לשם שמיים, מתוך דברה אישית שלי במלכותו של הבורא יתברך!"

כאשר המעשה נובע מבחירה עצמית והכרה פנימית, הוא מכה שורשים עמוקים, מקבל יסוד איתן, והופך למגן ולמחסה לכל ימי חיינו.

שיעורי השיעורים של הרב ראובן גולן שליט"א בביתנו "דרכי תורה"
ימים א' & ב' - הלכות כשרות המטבח (לאחר ערבית בצאת הכוכבים)
יום שלישי | "כמויות הבר" | הלכות איסור וחיוב | 20:30-21:30
יום רביעי | טוהר בית וזכף הלכה למעשה | הלכות שבת | 20:30-21:30
יום חמישי | שיחה על פרשת השבוע | 17:20-18:00
שבת קודש | גמרא "מוסכת מגילה" | 16:15-17:00
שבת קודש | הלכות שבת | 17:00-17:30
שבת קודש | אור החיים הקר' | כ-20 דקות לפני צאת השבת

שיעורי הרב ראובן גולן במגוון נושאים
ביקור הלשון בטל' 0733-71-81-56

שזתפות בזיכרי הרבים של "בארה של תורה!"
הפחת שבועית בלעדי: הקדשת הגיליון כולו לברכה,
להפאה או עילוי נשמה 250 ש"ח.
הקדשה אישית (במסגרת ייעודית): 50 ש"ח.
לפרטים ניתן להתקשר או לשלוח הודעה לטל - 053-4514677